ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA • LUBLIN
POLSKA • ПОЛЬША • POLAND
VOL. XXIII, 11 SECTIO G 1976

Międzyuczelniany Instytut Nauk Politycznych UMCS

Andrzej CZARNOCKI

Neutralność w polityce zagranicznej Austrii

Нейтралитет во внешней политике Австрии

Neutralität in der Aussenpolitik Österreichs

Austria, chociaż jest państwem niewielkim [1], ze względu na swe położenie geograficzne stanowi ważny punkt strategiczny w Europie Środkowej. To ważne strategiczne położenie Austrii było po drugiej wojnie światowej niejednokrotnie przedmiotem uwagi amerykańskich kół rządowych. W jednym z dokumentów Departamentu Stanu USA czytamy, że Austria zajmuje szczególnie ważne miejsce w sprawach międzynarodowych, głównie w wyniku jej centralnego położenia w Europie na skrzyżowaniu ważnych dróg strategicznych.[2]

Przywrócenie w r. 1955 pełnej niezawisłości Austrii w wyniku podpisania traktatu państwowego i przyjęcie przez to państwo statusu wieczystej neutralności oznaczało porażkę kół zimnowojennych Zachodu, które starały się stworzyć z Austrii przyczółek NATO, skierowany przeciwko państwom socjalistycznym.

Licząca już 20 lat wieczysta neutralność Austrii stała się ważnym elementem *status quo* na kontynencie europejskim. W sytuacji postępującego procesu odprężenia rola austriackiej neutralności nie tylko nie malała, lecz wręcz przeciwnie — wzrastała, gdyż status wieczystej neutralności zwiększył możliwości tego państwa w odgrywaniu bardziej aktywnej i konstruktywnej roli w sprawach międzynarodowych.[3]

Neutralność, jako instytucja stosunków międzynarodowych znana już w starożytności, rozwinęła się dopiero w formacji kapitalistycznej, a określone ramy prawnomiędzynarodowe uzyskała w XIX wieku. Początkowo neutralność była instytucją ograniczoną w czasie, aktualną jedynie pod-

[1] Powierzchnia 84 tys. km², ludność ok. 7,5 mln mieszkańców.

[2] Według książki A. Jefriemowa: *Sowietsko-awstrijskije otnoszenija posle wtoroj mirowoj wojny, Moskwa* 1958, s. 3,

[3] Por. wystąpienie prezesa Rady Ministrów ZSRR, A. N. Kosygina w czasie wizyty w Austrii w lipcu 1973 r. — „Prawda" 4 VII 1973.

czas wojny. Stopniowo wykształciła się jednak także instytucja wieczystej (stałej) neutralności, to jest nie ograniczonej w czasie, polegająca na tym, że określone państwo już w czasie pokoju unikało wszelkich kroków, które na wypadek jakiegokolwiek konfliktu zbrojnego mogłyby wciągnąć je w ten konflikt.

Wieczysta neutralność, znajdując odbicie w normach prawa międzynarodowego, stawała się instytucją tego prawa. Tak było np. w wypadku Szwajcarii, która od początku XIX wieku wyłączyła się od udziału w konfliktach międzynarodowych, stosując neutralność jako podstawową zasadę swej polityki zagranicznej. Wieczysta neutralność Szwajcarii została uznana i zagwarantowana przez wielkie mocarstwa na kongresie wiedeńskim w r. 1815 i tym samym stała się instytucją prawa międzynarodowego.

Wieczysta neutralność jako instytucja określająca pewną formę stosunków między państwami jest kategorią historyczną i treść jej uległa ewolucji wraz z rozwojem stosunków międzynarodowych. We współczesnych stosunkach międzynarodowych mamy do czynienia zarówno z państwami, które posiadają status wieczystej neutralności, znajdujący odbicie w aktach prawa międzynarodowego (Szwajcaria, Austria), jak też i z państwami, które uznają stałe przestrzeganie neutralności w stosunkach międzynarodowych za naczelną zasadę swej polityki zagranicznej (od przeszło 150 lat Szwecja i po drugiej wojnie światowej Finlandia). Różnica między tymi dwoma grupami państw ma charakter formalno-prawny. W rzeczywistości wszystkie wymienione państwa przestrzegają w swej polityce zagranicznej zasadę neutralności (prowadzą politykę neutralności).[4]

Ponieważ wieczysta neutralność Austrii stanowi zobowiązanie prawnomiędzynarodowe, państwo to nie ma prawa uwolnić się od niego w drodze jednostronnej deklaracji. Prawnomiędzynarodowy charakter zobowiązania wynika już z faktu, że wieczysta neutralność Austrii została zadeklarowana w umowie międzynarodowej, jaką stanowi memorandum o wynikach rokowań między delegacją rządową ZSRR a delegacją rządową Republiki Austriackiej, podpisane w Moskwie 15 kwietnia 1955 r.[5] Rząd austriacki zobowiązał się w tym akcie do ogłoszenia wieczystej neutralności swego kraju. Wyraźnie sformułowano, że chodzi o neutralność „na wzór Szwajcarii". 26 października 1955 r. parlament austriacki przyjął ustawę konstytucyjną o wieczystej neutralności Austrii.[6] W ustawie jest powiedziane, że „[...] Austria dobrowolnie deklaruje swą wieczystą

---

[4] Por. S. Verosta: *Die dauernde Neutralität, Ein Grundriss*, Wien 1967, s 21 i n.; T. Walichnowski: *Neutralizacja Austrii 1945—1966*, Warszawa 1971, ss. 87—88.

[5] Zob. *Österreichs Weg zur Souveränität, Neutralität, Prosperität 1945—1959*, Zusammengestellt von Heinrich Siegler, Bonn-Wien-Zürich, załącznik, ss. 22—25.

[6] „Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich" 1955, nr 211.

neutralność *(immerwährende Neutralität)*" oraz, że Austria „będzie ją utrzymywać i bronić za pomocą wszystkich dostępnych jej środków" (art. 1 pkt 1 ustawy). W celu zabezpieczenia swej wieczystej neutralności Austria zobowiązała się nie przystąpić nigdy w przyszłości do żadnych bloków wojskowych i nie dopuścić do budowy obcych baz wojskowych na swym terytorium (art. 1 pkt 2 ustawy). Przyjęty przez parlament austriacki akt był następnie notyfikowany innym państwom. Żadne państwo nie zgłosiło sprzeciwu, a 61 państw (w tym 4 wielkie mocarstwa) oficjalnie uznało wieczystą neutralność Austrii. Tym samym, zdaniem zdecydowanej większości prawników-internacjonalistów, akt ogłoszenia wieczystej neutralności Austrii stracił charakter aktu wyłącznie wewnętrznego, powodując określone skutki w prawie międzynarodowym.[7]

Przyjęcie przez Austrię statusu państwa wieczyście neutralnego było wyraźnie nie na rękę siłom pragnącym ścisłego powiązania tego państwa z Zachodem tak w dziedzinie gospodarczej i politycznej, jak i w dziedzinie militarnej. Politycy i publicyści zachodni występowali z krytyką rządu austriackiego, podkreślając że Austria, zdradzając interesy Zachodu, postąpiła małodusznie i niesolidarnie w stosunku do „wolnego świata", w szczególności powodując poważny uszczerbek strategiczny dla pozycji NATO w Europie.[8] W celu przygotowania gruntu do odwrócenia Austrii od prowadzenia polityki neutralności, wielu burżuazyjnych prawników i polityków w pierwszych latach po przyjęciu przez parlament austriacki ustawy konstytucyjnej o wieczystej neutralności, starało się negować międzynarodowy charakter zobowiązania.[9]

Jedną z dróg podważenia międzynarodowego charakteru statusu Austrii było twierdzenie, że neutralność została jakoby narzucona Austrii przez Związek Radziecki. Jednakże tego rodzaju tłumaczenie nie wytrzymuje krytyki. Ustawa konstytucyjna o wieczystej neutralności Austrii została uchwalona już po opuszczeniu terytorium Republiki Austriackiej przez wojska okupacyjne czterech mocarstw. Dobrowolny charakter zobowiązania podkreśla się wyraźnie w tekście ustawy.[10] Także austriaccy mężowie stanu niejednokrotnie podkreślali w swych wystąpieniach, że wie-

---

[7] Szersze uzasadnienie międzynarodowoprawnego charakteru austriackiej neutralności zob. S. E. Nahlik: *Neutralność Austrii*, „Sprawy Międzynarodowe" 1960, nr 10.

[8] G. Shepard: *The Austrian Odyssey*, London 1957, ss. 237, 265 i n.

[9] Zob. F. Ermacora: *Österreichs Staatsvertrag und Neutralität*, Fr. (M.-B. 1957, ss. 65, 108—111; H. Fiedler: *Der sowjetische Neutralitätsbegriff in Theorie und Praxis*, Köln 1959, s. 244; „Internationales Recht und Diplomatie" 1956, nr 1, ss. 16—22; „Forum" 1956, nr 3, s. 87.

[10] Art. 1 pkt 1 głosi [...] *erklärt Österreich aus freien Stücken seine immerwährende Neutralität.*"

czysta neutralność była zadeklarowana przez Austrię w wyniku jej inicjatywy, dobrowolnie i bez żadnego nacisku.[11]

Wrogowie austriackiej neutralności w celu zawężenia pojęcia wieczystej neutralności wprowadzili rozróżnienie między neutralnością w sferze ideologicznej, politycznej, gospodarczej, kulturalnej, a neutralnością w sferze militarnej. Starali się oni przedstawić sprawę w ten sposób, że prawnomiędzynarodowe zobowiązania Austrii odnoszą się tylko do neutralności w sferze militarnej, natomiast w pozostałych sferach Austria nie posiada żadnych zobowiązań. Taka interpretacja była wykorzystywana także przez niektórych austriackich mężów stanu w celu wytłumaczenia uczestnictwa austriackich środków masowego przekazu w propagandzie skierowanej przeciwko państwom socjalistycznym i dla uzasadnienia uczestnictwa Austrii w organizacjach integracyjnych państw Europy Zachodniej.

Koncepcja „podzielności" pojęcia neutralności jest nie uzasadniona i stworzona została z wyraźnym celem zawężenia do minimum zobowiązań państwa wieczyście neutralnego, co we współczesnych warunkach może prowadzić do ich naruszenia, bądź dla wytłumaczenia pewnych wątpliwych z punktu widzenia zobowiązań państwa wieczyście neutralnego posunięć politycznych, mających miejsce szczególnie w sytuacjach kryzysowych na arenie międzynarodowej. Austria bowiem, przyjmując na siebie zobowiązanie utrzymywać swą wieczystą neutralność i bronić jej wszystkimi dostępnymi środkami, tym samym zobowiązała się do nieczynienia niczego, cokolwiek w wypadku konfliktu zbrojnego mogłoby ją w praktyce postawić na stronę któregokolwiek z uczestników konfliktu.[12] Nie wystarcza tu jedynie nieuczestniczenie w blokach militarnych i nieposiadanie na własnym terytorium baz wojennych innych państw. We współczesnych stosunkach międzynarodowych wieczysta neutralność ma o wiele szerszy zakres, obejmując także sferę polityki zagranicznej.

Jak słusznie zauważa J. Sutor [13], państwo wieczyście neutralne, którego status został określony aktem prawnomiędzynarodowym, ma obowiązek nie tylko ścisłego przestrzegania zobowiązań o charakterze wojskowym, lecz jeśli traktuje swoją neutralność w sposób odpowiedzialny i pragnie

[11] Zob. wypowiedź kanclerza Raaba — „Österreichische neue Tageszeitung" 6 XII 1959. Raab podkreślił, że ani przed, ani po rokowaniach z kwietnia 1955 r. strona radziecka nie ingerowała w rozwiązanie problemu o austriackiej neutralności. Fakt, że przyjęcie przez Austrię statusu wieczystej neutralności było jej własną inicjatywą, potwierdza także inny uczestnik rokowań moskiewskich, ówczesny minister spraw zagranicznych Austrii, L. Figl (L. Figl: *Der lange Weg zur Freiheit Österreichs*, „Österreichische Monatshefte" 1956, nr 5, ss. 3—5).

[12] Zob. Nahlik: *op.cit.*, ss. 45—46.

[13] J. Sutor: *Państwa neutralne i niezaangażowane*, Warszawa 1972, ss. 58, 72 i 135.

zdobyć zaufanie innych państw, to musi prowadzić jeszcze odpowiednią politykę zagraniczną (politykę neutralności). Wynika to logicznie z samej istoty stałej neutralności oraz z długotrwałej praktyki państw stale neutralnych. Na poparcie swej tezy Sutor przytacza wypowiedź byłego sekretarza stanu, jednego z czołowych działaczy Austriackiej Partii Ludowej, F. Grübhofera, który rozpatrując istotę wieczystej neutralności Austrii wyraźnie stwierdza, iż „nie może chodzić tylko o neutralność czysto militarną, lecz również do pewnego stopnia o polityczną neutralność państwa [...]". Grübhofer stwierdza dalej, że „największe znaczenie ma polityka zagraniczna". Chodzi mianowicie o to, by unikać w polityce zagranicznej wszelkich kroków, które na wypadek wojny mogłyby utrudnić bądź uniemożliwić Austrii zachowanie neutralności.

Tego rodzaju rozumienie wieczystej neutralności wykazał także kanclerz B. Kreisky, który jeszcze będąc ministrem spraw zagranicznych wyraził pogląd, że oprócz określonych w ustawie konstytucyjnej zobowiązań dotyczących sfery militarnej, państwo wieczyście neutralne nie może zaciągnąć żadnych zobowiązań natury politycznej, gospodarczej bądź innych, „które mogłyby prowadzić do naruszenia jego neutralności na wypadek wojny".[14]

W związku z tym należy stwierdzić, iż niemałe znaczenie ma uważna obserwacja polityki zagranicznej państwa wieczyście neutralnego i jej ocena pod kątem praktycznego zastosowania zasady neutralności. Tylko bowiem w każdym konkretnym przypadku, badając określone posunięcie w polityce zagranicznej państwa wieczyście neutralnego, można stwierdzić, czy krok ten nie podważa zaufania innych państw do jego polityki neutralności oraz, czy może na wypadek wojny utrudnić temu państwu przestrzeganie neutralności.

Zobowiązanie do prowadzenia polityki neutralności łączy się nie tylko z ograniczeniami, lecz także związane jest z szeregiem korzyści dla państwa wieczyście neutralnego. W każdym razie oczywisty jest interes takiego państwa w prowadzeniu polityki neutralności. W wypadku Austrii już w tekście ustawy konstytucyjnej z 26 października 1955 r. jest powiedziane, że wieczysta neutralność została ogłoszona w celu trwałego utrzymania niezawisłości na zewnątrz i w celu nienaruszalności terytorium państwowego (art. 1 pkt 1 ustawy). Przykład Szwajcarii pokazał, że status wieczystej neutralności był dla tego państwa od przeszło 150 lat najlepszą gwarancją niezawisłości. Doświadczenia historyczne Republiki Austriackiej z okresu międzywojennego wykazały, iż oparcie niezawisłości tego państwa jedynie o postanowienia traktatowe[15] okazało się nietrwałe.

---

[14] B. Kreisky: *Austria Draws the Balance*, „Foreign Affairs" 1959, nr 2, ss. 275—276.

[15] Zob. art. 80 traktatu wersalskiego i art. 88 traktatu z St. Germain.

Ponieważ nadanie wieczystej neutralności Austrii charakteru prawnomiędzynarodowego nie było poprzedzone długoletnią praktyką polityczną tego państwa, jak to miało miejsce w przypadku Szwajcarii, a ustawa o wieczystej neutralności nie określa bliżej, co należy rozumieć przez tę instytucję, dopiero praktyka polityczna II Republiki nadała konkretną treść austriackiej neutralności. Wieczysta neutralność bowiem stanowi z jednej strony zobowiązanie prawnomiędzynarodowe, z drugiej strony zaś jest podstawową zasadą polityki zagranicznej Austrii, „filarem, na którym opiera się austriacka polityka zagraniczna".[16]

Należy więc odróżnić neutralność jako instytucję prawa międzynarodowego i neutralność jako podstawową zasadę polityki zagranicznej.[17] Każde współczesne państwo neutralne, niezależnie od tego, czy jego neutralność ma podstawę w akcie prawnomiędzynarodowym, czy nie, samo decyduje w znacznej mierze o praktycznym kształcie swej neutralności. Mówimy więc o szwajcarskim, czy też o szwedzkim modelu neutralności, który tworzy określona praktyka polityczna. Granica pomiędzy zobowiązaniem prawnomiędzynarodowym do utrzymywania i obrony neutralności a sferą polityki zagranicznej jest w wypadku Szwajcarii i Austrii bardzo trudna do uchwycenia. Niektóre posunięcia tych państw w polityce zagranicznej mają charakter kontrowersyjny, mimo iż zobowiązania prawnomiędzynarodowe są formalnie przestrzegane.

Doświadczenia ostatniego 20-lecia upoważniają nas do mówienia o „austriackim modelu neutralności". Już w stosunkowo niedługim czasie po uzyskaniu przez Austrię statusu państwa wieczyście neutralnego austriaccy mążowie stanu zwracali uwagę na różnice między neutralnością Austrii a neutralnością Szwajcarii czy też Szwecji. Leopold Figl, kanclerz, a następnie minister spraw zagranicznych Austrii, określił austriacką neutralność jako *ein Spezialfall* [18], a B. Kreisky, będąc ministrem spraw zagranicznych, stwierdził, że neutralność Austrii „konstytucyjnie" jest podobna do neutralności szwajcarskiej, lecz „praktycznie" do neutralności szwedzkiej [19].

Dlatego też oprócz zbadania ściśle prawnych elementów austriackiej neutralności niezbędne jest prześledzenie, jak kształtowała się praktyka polityczna II Republiki i porównanie tej praktyki z praktyką innych państw prowadzących politykę neutralności.

We współczesnym świecie problem umocnienia pokoju i bezpieczeń-

---

[16] Zob. tekst odczytu wygłoszonego 15 I 1971 r. przez R. Kirchschlägera w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych na temat: *Polityka zagraniczna Austrii*, „Sprawy Międzynarodowe" 1971, nr 3, s. 13.

[17] Por. Nahlik: *op. cit.*, ss. 38—39.

[18] Figl: *op. cit.*, ss. 3—5.

[19] Kreisky: *op. cit.*, s. 275.

stwa międzynarodowego posiada szczególnie ważne znaczenie, ponieważ każdy, nawet najmniejszy konflikt w jakiejkolwiek części kuli ziemskiej stwarza potencjalną groźbę przerośnięcia w światowy konflikt nuklearny. Następstwa takiego konfliktu, niewątpliwie, dotknęłyby nie tylko państwa uczestniczące w konflikcie, ale także państwa neutralne. Dlatego państwo wieczyście neutralne powinno być zainteresowane w utrzymaniu pokoju i winno dołożyć wszelkich starań, aby umocnić bezpieczeństwo międzynarodowe.

W związku z tym treść pojęcia wieczystej neutralności uległa we współczesnych stosunkach międzynarodowych ewolucji. Wydaje się, iż istota polityki współczesnego państwa neutralnego leży nie w „ucieczce do izolacji", a w jego aktywnej walce na arenie międzynarodowej o utrzymanie i umocnienie pokoju. Wieczysta neutralność we współczesnym rozumieniu, w związku z ogromnym rozwojem techniki w ostatnim ćwierćwieczu, nie może już nosić charakteru pasywnego, oderwanego od problemów wojny i pokoju, lecz winna być neutralnością pozytywną, poprzez aktywny udział państwa wieczyście neutralnego w ogólnych wysiłkach mających na celu utrzymanie pokoju światowego i przyjaznej współpracy między państwami. Współczesne państwo neutralne, jeśli dobrze pojmuje swoje interesy, nie powinno odnosić się biernie do problemów bezpieczeństwa światowego [20], tym bardziej że we współczesnych stosunkach międzynarodowych każde, nawet małe państwo, może i powinno zdziałać dla umocnienia pokoju znacznie więcej niż kiedyś [21].

Austria jest żywotnie zainteresowana tym, by broń jądrowa nie była umieszczona w pobliżu jej granic i aby wszystkie problemy europejskie były rozwiązane na drodze pokojowej. Dlatego też, biorąc za punkt wyjścia przede wszystkim własne interesy, winna ona energicznie występować na arenie międzynarodowej za uregulowaniem takich problemów, jak rozbrojenie i zapewnienie bezpieczeństwa europejskiego. Najlepszą i najskuteczniejszą metodą obrony niezawisłości i neutralności Austrii

---

[20] Austriaccy prawnicy także potwierdzają tę tezę. K. Zemanek podkreśla, że „w obecnym czasie stała neutralność winna być aktywna [...], a państwo neutralne winno być zawsze gotowe do uczestnictwa w pokojowym rozwiązaniu problemów, które naruszają pokój światowy lub stwarzają powody dla sporów między państwami". K. Zemanek: *Das neutrale Österreich in den Vereinten Nationen*, „Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik" 1961, nr 1, s. 16 i n.

[21] Oceniając możliwości Austrii na arenie międzynarodowej XVIII zjazd Komunistycznej Partii Austrii zwrócił uwagę na to, że „w obecnym czasie znaczenie państw neutralnych, w tej liczbie i państw małych, stopniowo rośnie i daje im możność wpływania na politykę światową. Ich głos liczy się podczas głosowania w ONZ tak samo, jak głosy wielkich mocarstw", (cyt. wg zbioru *XVIII Sjezd Kommunisticzeskoj Partii Awstrii*, Moskwa 1961, s. 21).

jest prowadzenie polityki służącej sprawie pokoju, odprężenia i wzajemnego zrozumienia między narodami.

Jak pokazało minione dwudziestolecie, wydaje się, iż rząd austriacki wykazał w dostatecznym stopniu zrozumienie faktu, że tylko aktywna polityka neutralności może w najszerszym zakresie zabezpieczyć interesy II Republiki. Dochodzimy więc do momentu, gdzie trudna do uchwycenia granica między prawnomiędzynarodowym zobowiązaniem do stałej neutralności a austriacką polityką neutralności staje się wyraźna. Prowadzenie polityki aktywnej neutralności nie wynika bowiem z żadnych zobowiązań prawnomiędzynarodowych i jest wyłącznie dziedziną polityki zagranicznej. Austriaccy mężowie stanu często podkreślali aktywny charakter neutralności Austrii. Kanclerz J. Raab, wypowiadając się na ten temat, stwierdził, że Austria „poszukuje syntezy między neutralnością i współpracą międzynarodową".[22] Minister spraw zagranicznych Austrii w latach 1953—1959, L. Figl, w swym pierwszym przemówieniu w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ oświadczył, że jedną z podstawowych zasad austriackiej polityki zagranicznej jest aktywne uczestniczenie Austrii w organizacjach międzynarodowych.[23] Obecny prezydent Austrii, R. Kirchschläger, będąc ministrem spraw zagranicznych podkreślił, że „najwyższym celem austriackiej polityki zagranicznej jest utrzymanie i zabezpieczenie pokoju. Cel ten nie ogranicza się do zachowania pokoju dla swego kraju. Przeciwnie: ze względu na wzajemną współzależność, wynikającą z dzisiejszej techniki, musimy nadać naszym staraniom o przywrócenie i utrzymanie pokoju uniwersalny charakter, a więc objąć nimi cały świat." [24]

Wstąpienie Austrii 14 grudnia 1955 r. w szeregi ONZ było ważną akcją polityczną rządu austriackiego, jeśli wziąć pod uwagę, że drugie europejskie państwo wieczyście neutralne, Szwajcaria, zasłaniając się swym statusem, nie weszło dotąd w skład Narodów Zjednoczonych. Spośród motywów, którymi kierował się rząd austriacki przy wstąpieniu Austrii do ONZ, należy wymienić chęć podkreślenia obecności na arenie międzynarodowej państwa, które w latach drugiej wojny światowej w ogóle nie istniało oraz dążenie do wykorzystania tej organizacji dla utrzymywania kontaktów z rządami tych państw członkowskich, z którymi Austria, jako niewielkie państwo, nie ma bezpośrednich kontaktów dyplomatycznych.

Co więcej, rząd austriacki zajął jednoznaczne stanowisko w stosunku do możliwości użycia austriackich sił zbrojnych w akcjach ONZ mających na celu utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Austria

---

[22] Cyt. wg „Prawdy" z 30 VI 1956.

[23] *Österreichs Weg...*, ss. 120—121.

[24] R. Kirchschläger: *Polityka zagraniczna Austrii*, „Sprawy Międzynarodowe" 1971, nr 3, s. 12.

uczestniczyła w akcjach ONZ w Kongo i na Cyprze. W r. 1965 parlament austriacki przyjął ustawę pozwalającą na wykorzystanie oddziałów armii austriackiej za granicą, dla okazania pomocy na prośbę ONZ. W listopadzie 1967 r. rząd austriacki w związku z prośbą Sekretarza Generalnego ONZ podjął decyzję skierowania grupy oficerów armii austriackiej do Strefy Kanału Sueskiego, jako obserwatorów, wchodzących w skład komisji ONZ, której celem było śledzenie realizacji przerwania ognia w tym rejonie. Po wojnie październikowej 1973 r. na Bliskim Wschodzie Austria oddała swe kontyngenty do dyspozycji sił zbrojnych ONZ w tym rejonie. Ponieważ tego rodzaju kroki rządu austriackiego nie były przyjęte na forum międzynarodowym jako naruszające bądź stwarzające niebezpieczeństwo naruszenia statusu wieczystej neutralności tego państwa, należy stwierdzić, iż Austria stanowi przekonywający przykład tego, że we współczesnych stosunkach międzynarodowych nie wolno rozpatrywać neutralności jako instytucji biernie odnoszącej się do problemów bezpieczeństwa międzynarodowego.

Uczestnictwo Austrii w ONZ sprzyjało wzrostowi autorytetu tego państwa na arenie międzynarodowej. Według słów ministra spraw zagranicznych w latach 1966—1968, L. Toncič-Sorinja, działalność Austrii w ONZ „zabezpieczyła jej pozycję, która niewątpliwie wykracza poza ramy znaczenia państwa z siedmiomilionową ludnością i obszarem około 84 tys. km^2".[25] Ten sam mąż stanu podkreślał także, że członkostwo ONZ trzeba uznać za „bardzo ważny środek polityki zagranicznej" we współczesnych stosunkach międzynarodowych i że działalność Austrii w ONZ pomaga jej „przekonywać inne państwa o powadze swej woli prowadzenia polityki neutralności".[26] O wzroście międzynarodowego prestiżu Austrii obok wybrania w końcu r. 1971 byłego ministra spraw zagranicznych tego kraju, K. Waldheima, Sekretarzem Generalnym ONZ, świadczy także ten fakt, że jej stolica, Wiedeń, jest trzecią po Nowym Jorku i Genewie rezydencją organów ONZ. W Wiedniu miały miejsce międzynarodowe konferencje ONZ poświęcone prawu dyplomatycznemu i konsularnemu, problemom przestrzeni kosmicznej i inne.

Jednakże chcąc oddać w pełni sprawiedliwość działalności Austrii w ONZ, nie sposób nie zauważyć, że jej pozycja w tej organizacji byłaby jeszcze silniejsza, gdyby nie fakt, że państwo to, ustępując naciskowi bloku państw imperialistycznych, na przestrzeni minionego dwudziestolecia niekiedy zajmowało na forum Narodów Zjednoczonych stanowisko nie w pełni zgodne ze statusem wieczystej neutralności. L. Figl przyznaje, że Austrii „nie zawsze było łatwo [...] podjąć prawidłową decyzję i za-

---

[25] „Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik" [cyt. dalej ÖZA] 1967, nr 6, s. 422.

[26] ÖZA 1967, nr 2, s. 156.

chować niezależność w obliczu istniejących wewnątrz ONZ bloków".[27] Jaskrawym przykładem prozachodniej pozycji Austrii jest poparcie udzielone przez nią polityce państw NATO w związku z rozpatrywaniem na forum ONZ tak zwanego „problemu węgierskiego". Także podczas rozpatrywania w ONZ w lutym 1962 r. sprawy agresywnych kroków USA przeciwko Kubie, Austria, nie bacząc na swą neutralność, głosowała 21 lutego 1962 r. w Zgromadzeniu Ogólnym wraz z członkami agresywnych bloków wojskowych przeciwko projektowi rezolucji zgłoszonemu przez Mongolską Republikę Ludową i potępiającemu agresywne działania Stanów Zjednoczonych.[28]

Chociaż element aktywnej walki o zachowanie pokoju zbliża sytuację Austrii do sytuacji szeregu państw „trzeciego świata", prowadzących politykę niezaangażowania (określaną niekiedy jako „neutralizm"), austriaccy mężowie stanu zdecydowanie odżegnują się od „neutralizmu", podkreślając przy każdej niemal okazji odmienność sytuacji Austrii. Cytowany już prawnik austriacki, K. Zemanek, stwierdza, iż „stosowane niekiedy dla oznaczenia niektórych państw afrykańskich i azjatyckich określenie neutralistyczne nie ma nic wspólnego z pojęciem neutralności [...]. Pozycja Austrii tutaj się odróżnia. Chociaż nie należy ona do bloków wojskowych, jednakże jest oddana zasadom demokracji zachodniej i należy do kręgu zachodnioeuropejskiej kultury." [29]

Pisząc w ten sposób autor miał na myśli solidarność klasową austriackich kół rządowych z kołami rządowymi innych państw burżuazyjnych Zachodu. W tym sensie austriacka neutralność jest po prostu w porównaniu z „neutralizmem" państw trzeciego świata neutralnością ograniczoną klasowymi interesami państwa austriackiego jako państwa burżuazyjnego.

Ta klasowa ograniczoność austriackiej neutralności rzutuje bezpośrednio także na pozycję Austrii odnośnie konkretnych problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, powodując to, iż Austria nie wykorzystuje wszystkich możliwości działania w celu umocnienia pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, jakie to państwo posiada. Tak, chociaż rząd austriacki niejednokrotnie zwracał uwagę na ważność rozwiązania problemu rozbrojenia i deklarował swe poparcie dla wszelkich wysiłków skierowanych na osiągnięcie tego celu, jednak w praktyce Austria nie przejawiła aktywności w sprawie podjęcia chociażby niektórych częściowych kroków w dziedzinie rozbrojenia. Co więcej, rząd austriacki wy-

---

[27] Cyt. na podstawie książki: B r a u n i a s, S t o u r z h: *Diplomatie unserer Zeit*, Graz—Wien—Zürich 1959, ss. 295—296.

[28] ÖZA 1962, nr 3, s. 188.

[29] Z e m a n e k: *op. cit.*, s. 18. Por. wypowiedź austriackiego ministra obrony, G. Pradera, „Wiener Zeitung" 17 VII 1969. Podkreślał to niejednokrotnie także kanclerz Kreisky.

znaje błędną w swej istocie teorię, zgodnie z którą najlepszą gwarancją pokoju światowego jest „równowaga sił", będąca w istocie „równowagą strachu". Podjęcie takich kroków, jak likwidacja bloków wojskowych — zdaniem austriackich kół rządowych — zwiększyłoby tylko wzajemną nieufność i naruszyło tę równowagę.[30] A wydaje się, że państwo wieczyście neutralne ze względu na swój status międzynarodowy nie może być zainteresowane wyścigiem zbrojeń. Przeciwnie, winno ono nie tylko aprobować i popierać wszystkie inicjatywy skierowane na osiągnięcie jakichkolwiek rozwiązań w dziedzinie rozbrojenia, ale także przejawiać inicjatywę, ponieważ rozbrojenie jest w obecnych warunkach najlepszą drogą do umocnienia bezpieczeństwa państwa wieczyście neutralnego.

Rząd austriacki nie wypowiedział się w sprawie zlokalizowania w północnych Włoszech amerykańskich baz rakietowych, chociaż już miejsce ich umieszczenia świadczy o tym, że w wypadku wojny rakiety z tych baz byłyby skierowane przeciwko państwom Układu Warszawskiego poprzez przestrzeń powietrzną neutralnej Austrii.

Co się tyczy problemów bezpieczeństwa europejskiego, to rząd austriacki przez przeszło 10 lat zasłaniał się neutralnością państwa, by nie wyrażać swego stanowiska w tej kwestii .Na pytanie korespondenta moskiewskich „Izwiestij" o stosunku Austrii do idei zawarcia paktu o nieagresji między państwami NATO i państwami Układu Warszawskiego, B. Kreisky, będący wówczas ministrem spraw zagranicznych Austrii, odpowiedział: „Austria nie należy ani do NATO, ani do Układu Warszawskiego. Dlatego też trudno nam sądzić o tym, o ile pakt o nieagresji między państwami NATO i państwami Układu Warszawskiego byłby interesujący dla obu tych ugrupowań."[31] J. Klaus, kanclerz Austrii w latach 1964—1970 w wywiadzie dla dziennikarzy radzieckich w czerwcu 1966 r., odpowiadając na pytanie o stosunku rządu austriackiego do problemu bezpieczeństwa europejskiego, stwierdził, że „wyrażenie oficjalnego stanowiska odnośnie tego problemu byłoby, jego zdaniem, nie do pogodzenia z austriacką neutralnością".[32]

Tego rodzaju stanowisko okazało się w drugiej połowie lat sześćdziesiątych nierealne i musiało ulec zmianie. Austria nie mogła bowiem izolować się od coraz częściej dających o sobie znać w Europie tendencji do odprężenia i współpracy wszystkich państw kontynentu bez względu na ustrój społeczno-ekonomiczny. Chodzi w szczególności o inicjatywy państw Układu Warszawskiego odnośnie Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Chociaż mieliśmy sporo oficjalnych oświadczeń rządu austriackiego o jego pozytywnym stosunku do zwołania takiej konferencji,

---

[30] „Arbeiter Zeitung" 10 XI 1972.

[31] „Izwiestija" 1 VI 1963.

[32] „Prawda" 26 VI 1966.

jednakże trzeba stwierdzić, że Austria nie wykorzystała wszystkich możliwości, wynikających z jej międzynarodowego statusu i nie uczestniczyła aktywnie, jak to zrobiła na przykład Finlandia, w poszukiwaniach rozwiązań problemów europejskich na zasadzie zbiorowego bezpieczeństwa. W odróżnieniu od socjaldemokratycznego rządu Szwecji i wbrew żądaniom szerokich kręgów społeczeństwa austriackiego zaprzestania amerykańskiej agresji w Wietnamie, rząd Socjalistycznej Partii Austrii, podobnie jak i poprzednie rządy, wolał nie wyrażać potępienia tej agresji. Austria dopiero w końcu 1972 r. uznała DRW, chociaż utrzymywała już od kilku lat stosunki dyplomatyczne z reżimem sajgońskim.

Proklamowanie przez Austrię wieczystej neutralności było ważną przesłanką ustanowienia przez to państwo dobrych stosunków ze Związkiem Radzieckim i normalizacji stosunków z pozostałymi europejskimi państwami socjalistycznymi. Państwa socjalistyczne są zainteresowane ścisłym przestrzeganiem i umacnianiem austriackiej neutralności, stanowiącej istotny wkład do umocnienia pokoju i bezpieczeństwa w Europie, i opierając się na zasadach pokojowego współistnienia państw o różnych systemach społeczno-ekonomicznych stale dążą do zacieśniania swoich stosunków z Austrią, głównie w dziedzinie gospodarczej i kulturalnej.

Nie sposób pominąć milczeniem faktu, że Austria w znacznym stopniu zawdzięcza swą obecną pozycję w stosunkach międzynarodowych konsekwentnemu stanowisku ZSRR, który w latach 1949—1955 nie dopuścił do jej włączenia do bloku NATO. Chociaż wieczysta neutralność Austrii, w przeciwieństwie do neutralności Szwajcarii, nie uzyskała formalnych gwarancji ze strony wielkich mocarstw z powodu negatywnego stanowiska mocarstw zachodnich, międzynarodowy autorytet ZSRR i całej wspólnoty socjalistycznej stanowi rzeczywistą gwarancję austriackiej neutralności.

W minionym dwudziestoleciu w ZSRR obserwowano z zainteresowaniem wszystkie poczynania Austrii w dziedzinie polityki zagranicznej i konsekwentnie demaskowano próby ścisłego powiązania gospodarczego tego państwa z państwami NATO poprzez projektowane stowarzyszenie Austrii z EWG. Tego rodzaju próby były ściśle związane z rachubami wrogów austriackiej neutralności na faktyczne odejście tego państwa od prowadzenia polityki neutralności przy pozorach formalnego przestrzegania przez nie zobowiązań prawnomiędzynarodowych.

W prasie radzieckiej, szczególnie w latach 1961—1967, pojawiło się szereg artykułów ostrzegających rząd austriacki przed ujemnymi następstwami politycznymi włączenia Austrii do Wspólnego Rynku w formie państwa stowarzyszonego i demaskujących rzeczywiste cele sił zaintere-

sowanych ścisłymi powiązaniami Austrii z EWG.[33] Także rząd radziecki niejednokrotnie wyrażał negatywne stanowisko wobec stowarzyszenia Austrii ze Wspólnym Rynkiem[34], przy czym sami austriaccy mężowie stanu przyznają, że ZSRR nie wywierał nacisku na rząd austriacki poprzez wyrażenie oficjalnego protestu, lecz tylko przekazywał mu swe wątpliwości w formie przyjacielskiego ostrzeżenia[35].

Jak wykazały doświadczenia minionych lat, rozszerzenie stosunków gospodarczych Austrii z państwami Europy Wschodniej ma szczególnie ważne znaczenie dla umocnienia niezależności Austrii jako państwa neutralnego. Po podpisaniu w lipcu 1972 r. porozumienia z EWG w Austrii coraz częściej pojawiają się opinie stwierdzające, iż austriacki handel zagraniczny nie powinien być skierowany tylko na państwa Europy Zachodniej.[36] Austria powinna być „pomostem handlowym między Wschodem i Zachodem i powinna wykorzystywać istniejące możliwości, i tam, i tu", pełniąc w istniejącej sytuacji rolę „pośrednika między EWG i RWPG".[37] Istotne znaczenie dla Austrii ma także współpraca gospodarcza z państwami socjalistycznymi, opierająca się o zasadę wzajemnych korzyści i długofalowe planowanie. W tej dziedzinie istnieje jeszcze szereg nie wykorzystanych możliwości.

W związku z uaktywnieniem się w drugiej połowie lat sześćdziesiątych austriackiej „polityki wschodniej" państwa NATO zaczęły wiązać z Austrią określone nadzieje w związku z polityką „budowy mostów" między Wschodem i Zachodem. Biorąc pod uwagę położenie geograficzne tego państwa i jego możliwości rozszerzenia stosunków gospodarczych i kulturalnych z państwami socjalistycznymi, liczono na wykorzystanie Austrii w interesach strategii Zachodu. „Na podstawie przesłanek historycznych, a także swego położenia geograficznego i swego neutralnego statusu — pisała oficjalna gazeta „Wiener Zeitung" — Austria jest powołana do tego, by budować most między dwoma obozami w Europie."

Prowadzona przez Austrię do 1972 r. polityka nieuznawania NRD nie była zgodna z duchem neutralności. Rzeczywiście neutralna polityka winna bowiem przyjmować za punkt wyjścia realną sytuację, która powstała w Niemczech po drugiej wojnie światowej. Posiadanie przez Austrię stosunków dyplomatycznych z RFN i jednoczesne unikanie wszelkich kroków, które mogłyby być rozumiane nawet jako pośrednie uznanie NRD

[33] Zob. m. in. „Prawda" 1 XII 1961; 10 II 1962, 13 I 1963.

[34] Zob. „Prawda" 5 VII 1962 i 21 XI 1966.

[35] *Österreichs Souveränität, Neutralität, Prosperität*, Verlag für Zeitarchive, Wien—Bonn—Zürich 1967, s. 93.

[36] Udział tych państw w austriackim handlu zagranicznym wynosi ok. 70% całej wymiany handlowej Austrii.

[37] „Die Presse" 8 VIII 1972 i 24 VIII 1972.

mogło świadczyć o jednostronnej orientacji austriackich kół rządowych na Zachód w odniesieniu do oceny „problemu niemieckiego".

Uznanie NRD przez Austrię 21 grudnia 1972 r., będące bardziej rezultatem zmian zaszłych w Europie na początku lat siedemdziesiątych niż zmiany polityki austriackich kół rządowych, dało Austrii możność bardziej konsekwentnej realizacji polityki neutralności w stosunkach z oboma państwami niemieckimi. Tym samym akt ten przyczynił się do umocnienia międzynarodowego autorytetu Austrii.

Położenie geograficzne Austrii i fakt posiadania przez nią wspólnych granic z państwami socjalistycznymi stały się przyczyną nacisku na rząd austriacki ze strony światowego imperializmu. Siły wrogie socjalizmowi starały się wykorzystać terytorium neutralnej Austrii dla działalności wrogiej skierowanej przeciwko sąsiednim państwom socjalistycznym, co uwidoczniło się szczególnie podczas sytuacji kryzysowych na Węgrzech w r. 1956 i w CSSR w r. 1968. W dużej mierze na skutek nacisku z zewnątrz rząd austriacki w czasie wydarzeń węgierskich 1956 r. nie przeszkadzał wykorzystaniu terytorium Austrii dla wrogiej działalności przeciwko WRL. Można przytoczyć cały szereg przykładów takiej działalności. [38] Podczas wydarzeń czechosłowackich 1968 r. były także, choć w znacznie mniejszym zakresie, podjęte próby wykorzystania terytorium Austrii dla działalności wrogiej CSSR. [39]

Rząd austriacki utrzymywał w podobnych przypadkach, że oficjalne władze austriackie nic nie wiedzą o podobnych faktach Tego rodzaju stanowisko odpowiadało klasowym interesom burżuazji austriackiej, zainteresowanej przywróceniem ustroju kapitalistycznego w sąsiednich państwach. Dlatego też stanowisko rządu austriackiego w czasie wydarzeń węgierskich było słusznie określone we wspólnej deklaracji rządów ZSRR i WRL z marca 1957 r. jako „trudne do pogodzenia z przyjętym przez Austrię statusem wieczystej neutralności." [40]

Z punktu widzenia ścisłego przestrzegania statusu wieczystej neutralności wątpliwą decyzją władz austriackich było zezwolenie na organizowanie w Wiedniu w maju 1959 r. i we wrześniu 1969 r. tzw. „Dnia Niemców Sudeckich", zjazdu odwetowej organizacji Ziomkostwa Niemców Sudeckich, na którym w r. 1959 wystąpili także austriaccy mężowie stanu. [41]

Należy jednak podkreślić, że zaistniałe na skutek prób naruszenia austriackiej neutralności, w dużej mierze pod naciskiem z zewnątrz, trud-

---

[38] Zob. *O sobytijach w Wengrii, Fakty i dokumienty*, Moskwa 1957, ss. 65—90.

[39] Zob. „Prawda" 28 VIII 1968, *K sobytijam w Czechosłowakii, Fakty dokumienty, swidietielstwa priessy i oczewidcew*, Moskwa 1968, s. 101.

[40] „Prawda" 29 III 1957.

[41] *Österreichs Weg...*, ss. 129—136.

ności w jej stosunkach z państwami socjalistycznymi miały charakter przejściowy i krótkotrwały. Nie są one w stanie podważyć generalnie pozytywnej oceny roli austriackiej neutralności i nie były w stanie przeszkodzić na dłuższą metę tendencjom do rozwoju współpracy między Austrią i państwami socjalistycznymi.

Odrębne zagadnienie natomiast stanowi działalność propagandowa austriackich środków masowego przekazu, jak prasa, radio i telewizja, które prowadzą propagandę antykomunistyczną w stopniu nie mniejszym niż ma to miejsce w innych państwach kapitalistycznych. Nic w tym dziwnego, jeśli się uwzględni zależność austriackich środków masowego przekazu od kół finansowo-politycznych RFN. Największe nasilenie antykomunistycznych wystąpień miało miejsce w okresie wydarzeń czechosłowackich 1968 r. W odpowiedzi na protest rządu CSSR rząd austriacki powołał się na istniejącą w Austrii „wolność prasy". [42]

W związku z tym powstaje problem, czy i o ile neutralność państwa angażuje jego obywateli. Rząd austriacki utrzymywał, że neutralność zobowiązuje państwo, nie stwarza natomiast zobowiązań dla obywateli. O tym, że nie sposób pogodzić się z tego rodzaju interpretacją świadczą nawet niektóre wypowiedzi burżuazyjnych autorów austriackich. H. Neuhold i K. Zemanek pisali, że audycje radiowe i telewizyjne „o charakterze kontrowersyjnym" [43], które można słuchać i oglądać w znajdującym się w stanie kryzysu wewnętrznego sąsiednim państwie nie sprzyjają polityce neutralności [44].

Udzielenie przez obywateli państwa neutralnego na forum publicznym poparcia siłom wrogim innemu państwu, może narazić państwo neutralne na kłopoty. Kanclerz J. Raab w swoim przemówieniu radiowym w październiku 1955 r. oświadczył, iż „być neutralnym — znaczy dążyć do przyjaznych stosunków w miarę możliwości ze wszystkimi państwami. Z naszej strony w żadnym wypadku nie powinny mieć miejsca akty nieprzyjazne, a tym bardziej akty wrogie. Dobrze by było, jeśliby prasa austriacka i radio także zajmowały takie stanowisko." [45]

Przyjęcie przez Austrię statusu wieczystej neutralności było sprzeczne z interesami kół militarnych Zachodu. które w końcu lat czterdziestych i na początku lat pięćdziesiątych liczyły na włączenie zachodniej części Austrii do NATO. Nic więc dziwnego, że sekretarz stanu USA, J. F. Dulles, nazywał politykę neutralności „stanowiskiem amoralnym i krótkowzrocz-

---

[42] „Wiener Zeitung" 29 VIII 1969.

[43] Chodzi o zawarte w nich treści antykomunistyczne.

[44] H. Neuhold, K. Zemanek: *Die österreichische Neutralität im Jahre 1968*, ÖZA 1969, nr 3, s. 162.

[45] „Wiener Zeitung" 17 X 1955.

nym". [46] W „Reinische Merkur", gazecie bliskiej kołom rządowym RFN, pisano w r. 1958, że neutralność Austrii „powoduje strategiczny uszczerbek dla państw NATO". [47]

W kołach militarnych paktu północnoatlantyckiego nie ukrywa się, iż na wypadek konfliktu zbrojnego możliwe jest, iż siły zbrojne NATO nie będą liczyć się z neutralnością Austrii. Tak według słów jednego z byłych pracowników sztabu wywiadu amerykańskiego, który w r. 1960 otrzymał azyl polityczny w ZSRR „w oficjalnych amerykańskich dokumentach wojskowych, opracowanych w związku z doktryną NATO, jest powiedziane, iż na wypadek wojny nie należy brać pod uwagę neutralności takich państw, jak Austria i Szwajcaria". [48] W czasie sesji Rady NATO w Brukseli w listopadzie 1968 r. sekretarz stanu USA, D. Rusk, oświadczył, że Austria jest położona w strefie bezpieczeństwa NATO. [49]

Na uwagę zasługuje fakt, że jedynym na przestrzeni minionych 20 lat wyraźnym naruszeniem austriackiej neutralności przez inne państwo był przelot w lipcu 1958 r. nad terytorium Austrii amerykańskich samolotów transportowych, które przewiozły żołnierzy i broń z baz na terytorium RFN do Libanu. Rząd austriacki wystąpił bezzwłocznie z notą protestacyjną i podjął środki mające na celu zapobieżenie podobnym naruszeniom w przyszłości. Rząd USA był zmuszony wyrazić swe ubolewanie z powodu incydentu. [50] Reakcja rządu austriackiego stanowi dowód poważnego traktowania przez austriackie koła rządowe swych zobowiązań wojskowych wynikających ze statusu wieczystej neutralności.

Nie mogąc włączyć Austrii do swych bloków wojskowych i zmuszone liczyć się w praktyce z neutralnością Austrii, jako z faktem realnym, imperialistyczne koła Zachodu już wkrótce po przyjęciu przez Austrię statusu wieczystej neutralności próbowały stosować inne metody w celu wciągnięcia tego państwa w orbitę polityki NATO. Cele te usiłowano osiągnąć poprzez włączenie Austrii w gospodarczo-polityczne bloki Zachodu, a głównie do EWG.

Szczególną aktywność w tym kierunku przejawiały monopolistyczne koła RFN, realizując politykę szerokiej ekspansji gospodarczej w Austrii i licząc, że przechwycenie kluczowych pozycji w gospodarce austriackiej da im możność wpływu na politykę zagraniczną tego państwa.

Zachodnioniemieccy politycy nie ukrywali swych celów wobec Austrii. Minister spraw zagranicznych RFN, H. von Brentano, w odczycie wygłoszonym w Austriackim Towarzystwie Polityki Zagranicznej 18 czerwca

[46] U.S. News and World Report 22 VI 1956, s. 137.
[47] Cyt. wg „Österreichische Volksstimme" 18 IX 1958.
[48] „Prawda" 23 VIII 1960.
[49] ÖZA 1968, nr 8, s. 365.
[50] *Österreichs Weg...*, s. 122.

1962 r. oświadczył, iż RFN zrobi wszystko, aby usunąć przeszkody na drodze stosunków handlowych między EWG i państwami neutralnymi, bowiem „te stosunki handlowe stanowią wyraz i podstawę przyjaźni i współpracy w dziedzinie politycznej" (podkr. A. Cz.).[51]

Istniejące na Zachodzie siły zainteresowane odejściem Austrii od polityki neutralności znalazły sojuszników w samej Austrii w postaci niewielkiej Austriackiej Partii Wolnościowej *(Freiheitliche Partei Österreichs)* ściśle powiązanej z zachodnioniemieckim kapitałem oraz prawego skrzydła Austriackiej Partii Ludowej *(Österreichische Volkspartei)*, reprezentującego interesy części burżuazji austriackiej związanej z monopolami zachodnioniemieckimi. Faktem dla nich pomyślnym była także orientacja obu czołowych partii austriackich, ÖVP i Socjalistycznej Partii Austrii (SPÖ), na „zjednoczenie Europy".

Jedyną partią polityczną Austrii, która konsekwentnie występowała przeciwko uczestnictwu tego państwa w integracji zachodnioeuropejskiej była Komunistyczna Partia Austrii (KPÖ). Austriaccy komuniści często zwracali uwagę na fakt, iż trudno pogodzić politykę neutralności z uczestnictwem Austrii w zachodnioeuropejskich ugrupowaniach integracyjnych.

Kontrowersje wzbudziło już przystąpienie w r. 1956 Austrii do Rady Europejskiej. Decyzja rządu austriackiego wyprzedziła o kilka lat podobną decyzję Szwajcarii. Związek Radziecki wystąpił z zastrzeżeniami co do zgodności takiej decyzji z neutralnym statusem Austrii[52], a KPÖ głosowała w parlamencie austriackim przeciwko uczestnictwu Austrii w tej organizacji.

Propaganda austriacka, szczególnie w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych w związku z planami przystąpienia Austrii do EWG w charakterze państwa stowarzyszonego, próbowała udowodnić, że uczestnictwo państwa wieczyście neutralnego w jakiejkolwiek organizacji gospodarczej nie jest sprzeczne z jego statusem. Jednakże w swej praktycznej działalności, zmierzającej do włączenia Austrii do Wspólnego Rynku, rząd austriacki natrafił na poważne trudności związane z zagwarantowaniem neutralności w przypadku uzyskania przez to państwo statusu państwa stowarzyszonego z EWG.

Próbowano wprowadzić ścisły rozdział między zobowiązaniami o charakterze politycznym a zobowiązaniami o charakterze gospodarczym, wynikającymi z traktatu rzymskiego. Wiązało się to z twierdzeniem, że chociaż Austria nie może się wiązać zobowiązaniami natury politycznej za-

[51] H. von Brentano: *Die politische und wirtschaftliche Integration Europas*, ÖZA 1962, nr 5, s. 276.

[52] Zob. Ł. Dadiani: *Nowyj put' dla Awstrii*, „Mieżdunarodnaja Żizń" 1956, nr 5, s. 92 i n.

wartymi w traktacie rzymskim, ma ona pełną swobodę przyjęcia zobowiązań o charakterze gospodarczym.

W deklaracji złożonej na posiedzeniu Rady Ministerialnej EWG 28 lipca 1962 r. rząd austriacki, precyzując bliżej swe stanowisko wobec stowarzyszenia z EWG wysunął kilka zastrzeżeń, które miały na celu zabezpieczenie zobowiązań wynikających z wieczystej neutralności, a więc domagał się dla Austrii prawa samodzielnego regulowania stosunków handlowych z państwami trzecimi, możliwości wypowiedzenia traktatu o stowarzyszeniu w wypadku konfliktu zbrojnego oraz nieuczestniczenia w politycznych akcjach Wspólnoty w stosunku do państw trzecich. [53]

Jednakże w Brukseli już wkrótce po przedstawieniu przez rząd austriacki propozycji co do rokowań ze Wspólnotą, przedstawiciele kierowniczych organów EWG dali do zrozumienia, że nie chcą dopuścić do czysto gospodarczej współpracy ze Wspólnym Rynkiem i w charakterze ceny za stowarzyszenie żądają uznania progamu politycznego tego ugrupowania, to znaczy faktycznej rezygnacji przez Austrię ze statusu wieczystej neutralności. Przewodniczący Komisji EWG, W. Halstein, oświadczył, że we współczesnych warunkach neutralność utraciła swą aktualność i państwa neutralne muszą wybierać: bądź stowarzyszenie z EWG, bądź neutralność, bowiem pogodzenie tych dwu instytucji jest niemożliwe.[54]

Tego rodzaju jednoznaczne stanowisko przedstawicieli kierowniczych organów EWG przesądziło o niepowodzeniu dalszych rokowań Austrii ze Wspólnotą, mimo że rząd austriacki włożył dużo starań w osiągnięcie porozumienia i wyraził gotowość ustępstw.

Dodać należy, że spośród państw neutralnych Europy Austria wykazała największy upór w dążeniu do osiągnięcia ścisłych powiązań ze Wspólnym Rynkiem. Fakt ten można wytłumaczyć silną pozycją w austriackiej gospodarce kół przemysłowych, mających ścisłe powiązania z kapitałem zachodnioniemieckim.

W początkowym okresie starań o stowarzyszenie z EWG (lata 1961 i 1962) pomyślnym dla Austrii był fakt, że koła rządowe innych państw neutralnych, Szwecji i Szwajcarii, miały także zamiar prowadzić ze Wspólnym Rynkiem rokowania o stowarzyszenie. Dawało to rządowi austriackiemu alibi polityczne, bowiem propaganda austriacka mogła twierdzić, że nie tylko Austria, a także dwa inne europejskie państwa neutralne uważają stowarzyszenie za formę zgodną ze statusem neutralności. Austria uczestniczyła w konferencji ministrów trzech państw neutralnych, na której wypracowano wspólne stanowisko tych państw w stosunku do EWG

---

[53] *Österreichs Souveränität...*, ss. 82—83.

[54] Cyt. wg E. Fiała: *Niejtralitiet Awstrii i „Obszczij Rynok"*, „Problemy Mira i Socjalizma" 1963, nr 10, s. 37.

i 15 grudnia 1961 r. rządy Austrii, Szwajcarii i Szwecji zwróciły się do rady Ministerialnej Wspólnego Rynku z propozycją rokowań. W styczniu 1963 r., kiedy Wielka Brytania spotkała się z odmową przyjęcia do Wspólnoty, Szwajcaria i Szwecja także wycofały swe propozycje w odniesieniu do stowarzyszenia. Nie bacząc na to, Austria kontynuowała wysiłki mające na celu realizację projektu stowarzyszenia i w tym celu rozpoczęła separatystyczne rozmowy z „szóstką", które zakończyły się ostatecznym niepowodzeniem dopiero w r. 1967.

Tak więc doświadczenia austriackich rokowań o stowarzyszenie z EWG wykazały, że stowarzyszenie ze Wspólnym Rynkiem jest formą nie do pogodzenia ze statusem wieczystej neutralności. Rachuby austriackich kół rządowych na to, że forma ta zapewni państwom neutralnym bardziej samodzielne położenie w stosunku do organów EWG, niż miałoby to miejsce w przypadku pełnoprawnego członkostwa, okazały się czystą iluzją.

Dopiero na początku lat siedemdziesiątych Austria znalazła drogę uregulowania swych stosunków z EWG. Miało ono formę dwustronnego porozumienia między Austrią a Wspólnotą [55], na którego mocy Austria będzie uczestniczyć w mającej powstać w ciągu 5—11 lat Strefie wolnego handlu towarami przemysłowymi, w skład której prócz 9 państw członkowskich EWG wejdą te państwa Europy Zachodniej, które z przyczyn politycznych bądź gospodarczych nie mogły zostać pełnoprawnymi członkami Wspólnoty. Wśród nich znalazły się także Szwajcaria i Szwecja.

Ponieważ porozumienie to prócz współpracy w dziedzinie handlu przewiduje także możliwość rozszerzenia w przyszłości współpracy na inne dziedziny, które jednakże nie są bliżej określone przez strony [56], rząd radziecki w swoim *aide-memoire*, skierowanym do rządu austriackiego 18 sierpnia 1972 r., wyraził zaniepokojenie możliwymi skutkami tego porozumienia, między innymi jego wpływem na zakres praw i obowiązków wynikających ze statusu wieczystej neutralności [57]. Rząd austriacki w swej odpowiedzi z 20 września 1972 r. zgodził się z tym, że porozumienie z EWG nie może wpłynąć na zakres prawnomiędzynarodowych zobowiązań Austrii wynikających z traktatu państwowego i neutralności. [58]

Zastrzeżenia strony radzieckiej, a także poważne zaniepokojenie sił postępowych w samej Austrii, świadczą o kontrowersyjnym charakterze udziału państw neutralnych w gospodarczych organizacjach integracyjnych Europy Zachodniej. W sytuacji istniejącego rozbicia Europy na dwa bloki militarno-polityczne i gospodarcze organizacje integracyjne, nie

---

[55] Porozumienie zostało podpisane 22 VII 1972 r. i weszło w życie od 1 I 1973 r.

[56] *Archiv der Gegenwart*, Verlag für Zeitarchive, Bonn—Wien—Zürich 1972, ss. 17221 i 17225.

[57] ÖZA 1972, nr 5, s. 317.

[58] *Ibid.*, s. 318.

sposób przeprowadzić wyraźnej linii demarkacyjnej pomiędzy organizacjami o charakterze wojskowym, politycznym i gospodarczym. Istniejące między nimi powiązania grożą wciągnięciem państw neutralnych w orbitę polityczno-strategicznych interesów NATO.

Na zakończenie można sformułować następujące wnioski:

1. Wieczysta neutralność stanowi fundament i gwarancję niezawisłości Republiki Austriackiej, jest zgodna z żywotnymi interesami narodu austriackiego.

2. Przyjęcie statusu wieczystej neutralności zobowiązało Austrię także do prowadzenia polityki neutralności, która winna służyć umocnieniu zaufania do neutralności Austrii ze strony innych państw.

3. Austriacka polityka neutralności, nie bacząc na jej ograniczony charakter, uwarunkowany klasowymi interesami państwa austriackiego, jako państwa burżuazyjnego, odgrywa pozytywną rolę we współczesnych stosunkach międzynarodowych.

4. Dalszy rozwój Austrii będzie zależał przede wszystkim od umocnienia przez nią zaufania do polityki neutralności. Koniecznym warunkiem do tego jest nie tylko ścisłe przestrzeganie przez Austrię prawnomiędzynarodowych zobowiązań, wynikających ze statusu wieczystej neutralności, ale także unikanie w polityce zagranicznej wszelkich kroków, które mogłyby podważyć zaufanie innych państw do rzeczywistej woli rządu austriackiego prowadzenia polityki neutralności.

РЕЗЮМЕ

Принятие Австрией в 1955 г. статуса постоянного нейтралитета обязало это государство также проводить политику нейтралитета. Постоянный нейтралитет является фундаментом и гарантией независимости Австрийской Республики. Политика нейтралитета, проводимая Австрией, должна служить укреплению доверия к ее нейтралитету со стороны других государств.

Австрийская политика нейтралитета, несмотря на ее классовый характер, обусловленный классовыми интересами австрийского государства как государства буржуазного, играет положительную роль в современных международных отношениях.

Дальнейшее развитие Австрии будет зависеть прежде всего от дальнейшего укрепления ею доверия к своей политике нейтралитета со стороны других государств. Для того, чтобы завоевать это доверие, Австрия должна не только строго выполнять свои международные обязательства, вытекающие из статуса постоянного нейтралитета, но также во внешней политике избегать всяких шагов, которые могли бы подорвать доверие других государств к стремлению австрийского правительства действительно проводить политику нейтралитета.

ZUSAMMENFASSUNG

Nachdem Österreich im Jahre 1955 den Status dauernden Neutralität empfangen hatte, wurde es gleichzeitig verplichtet, die neutrale Politik zu führen. Die immerwährende Neutralität bildet die Grundlage und die Garantie der Unabhängigkeit der Republik Österreich.

Die österreichische Politik der Neutralität, wenn man ihren — durch die Klasseninteressen des österreichischen bürgerlichen Staates bedingten — Klassencharakter unbeachtet läst, spielt eine positive Rolle in den zeitgenössischen internationalen Beziehungen.

Die weitere Entwicklung Österreichs wird vor allem von der Befestigung des Vertrauens auf seine neutrale Politik abhängen. Um dieses Vertrauen zu erweben, muss Österreich nicht nur seine internationalen Verpflichtungen — die sich aus dem Status der dauernden Neutralität ergeben — streng beachten, sondern auch in der Aussenpolitik irgendwelche Schritte vermeiden, welche das Vertrauen der anderen Staaten auf den wirklichen Willen der österreichischen Regierung, die neutrale Politik zu führen, in Frage stellen könnten.